

DE TIJDSTIPPEN VAN DE CULTISCHE JAARFEESTEN

door Boppo Grimmsma

Inleiding

Het is moeilijk een goed beeld te krijgen van de aard, het aantal en de tijdstippen van de Germaanse jaarfeesten. Daar zijn meerdere redenen voor aan te wijzen. De geschreven informatie over de Germaanse offerfeesten is zeldzaam, en vaak onvolledig. Daarnaast stamt de informatie uit verschillende eeuwen, en spreekt elkaar soms tegen. Door de grote geografische spreiding van de Germaanse stammen (van de IJslanders tot aan de Goten aan de Zwarte Zee) kan er zo een maand verschil zitten in het begin van een nieuw seizoen. En als probleemveroorzaker daarbovenop, heeft de Christelijk Romeinse kalender soms zijn sporen in de oude teksten nagelaten.

Volgens de Oudgermanist Jan de Vries, vierden de Germanen in de loop van het jaar drie grote algemene offerfeesten. Deze feesten vielen hoogst waarschijnlijk samen met de hoogtepunten in het agrarische jaar: *zaaien*, *oogsten* en *dorsen*.¹ De Germaanse volkeren waren tenslotte van hun levensonderhoud afhankelijk van de landbouw. Aan deze feesten is geen vaste datum te prikken. Zaaïen, oogsten en dorsen vielen bij de verschillende Germaanse stammen op een ander tijdstip. De oogst van graan en fruit is niet gebonden aan een bepaalde maand, en het oogstseizoen loopt van de zomer tot in de herfst. Ook is de tijdstip van de oogst afhankelijk van de breedtegraad waarop het gewas verbouwd wordt. Hetzelfde geldt voor zaaïen en dorsen.

De historische bronnen over de periodiek terugkerende Germaanse offerfeesten geven dus niet een samenhangend beeld. Om inzicht te krijgen in de aard, de rituelen, het aantal en de tijdstippen van de jaarlijks terugkerende offerfeesten moet een reconstructie gemaakt worden. Voor het maken van zo'n reconstructie kunnen de volgende bronnen gebruikt worden:

1. archeologische vondsten;
2. historische overleveringen uit de Romeinse tijd, de Vroege Middeleeuwen en de Noordse tijd;
3. de jaarfeesten met bijbehorende volksgebruiken uit de christelijke tijd;
4. de periodieke offerfeesten van andere heidense volkeren.

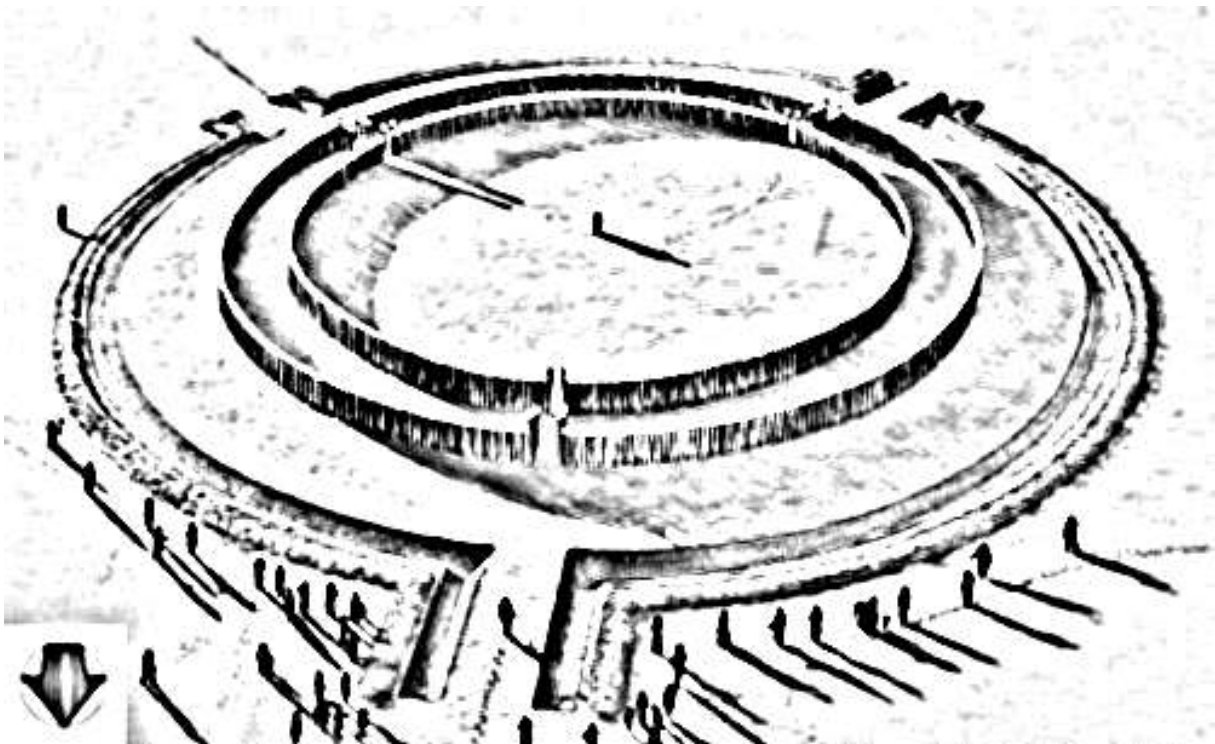
Dit artikel behandelt alleen de eerste twee punten. Ik ben opzoek gegaan naar de dagen waarop onze voorouders hun cultische jaarfeesten vierden.

¹ Vries de, J. (ARG 1970 445)

Op welke dagen van het jaar werden de cultische jaarfeesten door onze heidense voorouders gevierd?

De archeologische vondsten ²

In 1991 werd met behulp van luchtfoto's een prehistorische kringgreppel bij Goseck in Duitsland ontdekt. De kring heeft een doorsnede van 71 meter. In 2004 werd de kringgreppel blootgelegd en onderzocht door archeologen. Het onderzoek toonde aan dat de kringgreppel ongeveer 1,70 meter diep en 2 meter breed was. In de kringgreppel bevonden zich een dubbele ring van palissaden.

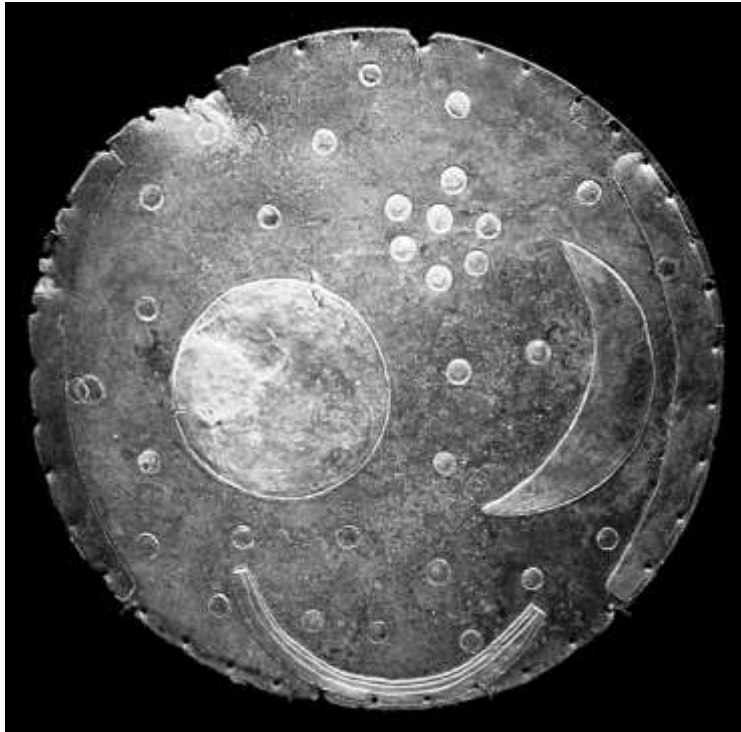
Reconstructietekening van de prehistorische kringgreppel bij Goseck in Duitsland
(bron: Wikipedia)

Zoals op het bovenstaande plaatje te zien is, waren er drie doorgangen in de kringgreppel en de palissadenringen. Door archeologische vondsten is de kringstructuur te dateren tussen 5000 en 4800 v.o.j.. Bijzonder is dat de twee zuidelijke openingen precies overeenkomen met de zonne-opkomst en de zonne-ondergang tijdens de winterzonnewende van 5000 jaar voor onze jaartelling. De derde opening in het noorden schijnt, volgens onderzoekers, geen astronomische betekenis gehad te hebben.

Door in het midden van ringstructuur te gaan staan, kon een waarnemer zo'n 7000 jaar geleden precies de winterzonnewende vaststellen. Talrijke overblijfselen van huisdieren wijzen op offerfeesten. Het vaststellen en vieren van dit markante punt in de jaarloop was van levensbelang voor een agrarische gemeenschap die afhankelijk is van het groeiseizoen.

² Bron: Meller, H., e.a., *Der geschmiedete Himmel*, 2006

In 1999 werd in een bos in de buurt van Nebra in Saksen-Anhalt een bronzen schijf met opgelegde gouden plaatjes opgegraven. De schijf, die dateert van 1600 v.o.j., werd bekend als de *hemelschijf van Nebra*. Het is namelijk een afbeelding van de nachtelijke hemel. Naast een voorstelling van een volle- en een sikkelmaan zijn het Zevengesternte (de Plejaden), en een schematische voorstelling van een schip afgebeeld.

De Hemelschijf van Nebra (bron: Wikipedia)

Langs de linker en rechter rand zijn twee gebogen repen goud aangebracht, die verwijzen naar de winter- en de zomerzonnwende op 21 december en 21 juni. Dit hebben onderzoekers kunnen afleiden uit het feit dat de eindpunten van de gebogen repen een hoek van 82 graden maken. Deze 82 graden is precies dezelfde hoek die de punten van zomer- en winterzonnwende in Midden Duitsland aan de horizon maken.

Volgens onderzoekers is de voorstelling van de Plejaden tussen een volle- en een sikkelmaan een verwijzing naar de twee datums waarop de Plejaden aan de westelijke hemel zichtbaar zijn, namelijk 10 maart en 17 oktober. Dit zijn ook de dagen waarop gezaaid en geoogst werd. Volgens de overleveringen van de Griekse schrijver *Hesiod* werd ook in Griekenland de loop van de Plejaden aan de hemel gebruikt om zaai- en oogstdatum vast te stellen.

Uit de bovenstaande archeologische vondsten, blijkt dat onze Bronstijd-voorouders de tijdstippen van de winter- en zomerzonnwende, en zaai- en oogstdatums vastlegden.

De historische overleveringen uit de Romeinse tijd, de Vroege Middeleeuwen en de Noordse tijd

De Romeinse Tijd

Noordgermaans offerfeest

De Griekse wetenschapper Procopius schreef, in de eerste helft van de zesde eeuw, over een groot eiland in het noorden van Europa dat *Thule* heette. Thule werd bevolkt door 25 stammen, waaronder de Goten en de Saami.

Tegenwoordig gaat men ervan uit dat met Thule Scandinavië bedoeld wordt.

In zijn *Geschiedenis van de Oorlogen* beschrijft Procopius een midwinterfeest in Thule. Dit is waarschijnlijk de vroegste verwijzing naar het Joelfeest bij de Germanen. Hieronder staat een vertaling van het bijzondere stuk tekst:

Nu is Thule buitengewoon groot; wel tien keer groter dan Brittanië. En het ligt een heel eind daarvandaan noordelijk. Op dit eiland is het grootste deel van het land onvruchtbaar, maar in de bewoonde gebieden zijn dertien grote naties gevestigd; en iedere natie heeft een koning. Op die plek vindt ieder jaar een bijzonder wonderlijke gebeurtenis plaats. Want de zon gedurende de zomerzonnewende gaat veertig dagen lang niet onder, maar staat constant boven de horizon. Echter niet minder dan zes maanden later, ongeveer de periode van de winterzonnewende, is de zon gedurende veertig dagen niet te zien op dit eiland, de nooit eindigende nacht omhult de zon; als gevolg daarvan zijn de mensen gedurende deze hele periode neerslachtig, omdat ze gedurende deze periode geen contacten met elkaar hebben. En alhoewel ik graag naar dit eiland zou gaan om zelf ooggetuige te worden van de zaken die me verteld zijn, was er geen gelegenheid waarop dit kon gebeuren.

Echter, ik heb geïnformeerd bij diegene die van het eiland komen, hoe het mogelijk is dat ze de lengte van de dag kunnen vaststellen, omdat de zon er niet opkomt noch ondergaat op vastgestelde tijden. En ze gaven me een verklaring die waar en geloofwaardig is. Want ze zeiden dat de zon gedurende die 40 dagen inderdaad niet ondergaat zoals gezegd wordt, maar hij is zichtbaar voor de mensen daar, op enig moment naar het oosten, en dan weer naar het westen. Als, daarom, op zijn weg terug, de zon dezelfde plek aan de horizon bereikt, waar ze hem eerst hadden zien opkomen, gaat men ervan uit dat er één dag en één nacht gepasseerd zijn. Als, echter, de tijd van de nachten komt, dan let men op de loop van de maan en de sterren, en zo berekenen ze de lengte van de dagen. En als de tijdsduur van 35 dagen gepasseerd is in de lange nacht, worden bepaalde mannen naar de toppen van de bergen gestuurd -want dat is hun traditie- en als ze vanaf dat punt net de zon kunnen zien, dan vertellen ze aan de mensen beneden dat binnen 5 dagen de zon hun beschijnen zal. En de

gehele bevolking viert dan, in de duisternis, een feest om het goede nieuws te vieren. En dit is het grootste feest dat de inheemsen van Thule hebben; want, zo kan ik me voorstellen, deze eilanders moeten wel angstig worden, hoewel ze het verschijnsel ieder jaar meemaken, vrezend dat de zon hun op enig moment voor altijd zal verlaten.³

Westgermaanse offerfeesten

De Romeinse historicus Tacitus beschrijft twee offerfeesten. In zijn *Germania* wordt het feest van de godin *Nerthus* beschreven, en in zijn *Annalen* beschrijft hij hoe de Romeinse veldheer Germanicus het feest ter ere van de godin *Tamfana* gebruikt om het volk der Marsen af te slachten.

Tacitus noemt geen datums waarop deze feesten gevierd werden. Jan de Vries veronderstelt dat het offerfeest voor Nerthus in het voorjaar, en het offerfeest voor Tamfana in de herfst plaats vond.

Hieronder staan de teksten van Tacitus over beide Germaanse godinnen, en de beredenering in welk seizoen de offerfeesten plaats vonden.

Nerthus:

(40) Over de afzonderlijke stammen [*dit zijn de zeven stammen die in Sleeswijk-Holstein en Zuid-Denemarken woonden*] is niets bijzonders te vermelden, behalve dat ze tezamen Nerthus, ofwel Moeder Aarde, vereren. Ze geloven dat zij ingrijpt in het menselijk bestaan en rondrijdt onder de volkeren.

Op een eiland in de oceaan ligt een heilig bos met daarin een gewijde wagen, die afgedekt is met een doek. Alleen de priester mag deze aanraken. Hij merkt wanneer de godin in haar heiligdom aanwezig is, spant dan de koeien en geleidt de godin met grote eerbied. Dan zijn het dagen van vreugde, en alle dorpen die zij in haar goedheid aandoet en bezoekt zijn feestelijk versierd. Men gaat niet ten oorlog en neemt geen wapens op, alle ijzer is opgeborgen. Dit is de enige tijd dat stammen rust en vrede kennen, de enige tijd dat ze daar ook van houden, totdat dezelfde priester de godin weer terug brengt naar haar tempel, als zij genoeg heeft van de omgang met mensen. Haar wagen, haar doek, en voor wie het geloven wil, de godheid zelf worden gewassen in een verborgen meer. Dit wordt gedaan door slaven die onmiddellijk in datzelfde meertje worden verzwolgen.⁴

³ Uit: Procopius; Geschiedenis van de Oorlogen, boek VI De Gotische Oorlog § XV
(bron: http://en.wikisource.org/wiki/History_of_the_Wars/Book_VI)

⁴ Rives (2002 93) en Hunink (2000 85)

In deze alinea vermeldt Tacitus niets over de tijd waarin het feest plaatsvond. Volgens Jan de Vries heeft het cultische feest in het voorjaar plaatsgevonden. Hij geeft daarvoor de volgende redenatie: De priester *merkt* wanneer de godin in haar heiligdom aanwezig is. Hoe kan hij beter de aanwezigheid van Nerthus in het heilige bos bespeurd hebben, dan door het uitspruiten van de bomen in het voorjaar.⁵ Daarnaast hadden ook andere Indo-europese volkeren in het voorjaar een cultisch feest met vergelijkbare rituelen voor de *Grote Moeder*.

De Romeinen lieten bijvoorbeeld wagen, waarop een cultusbeeld van de ‘Magna Mater’⁶ stond, door runderen voorttrekken. Dit beeld werd gewassen in de rivier Almo. Het feest werd in maart gevierd.⁷

Uit de naamsvorm van de Noordse vruchtbaarheidsgod *Njörðr* is de Oud Germaanse naamsvorm van de godin Nerthus af te leiden: **Nerþuz*.

Door deze overeenkomst hebben onderzoekers geconcludeerd dat er in de Romeinse tijd waarschijnlijk een god en godin waren die beide ‘Nerþuz’ hetten, vergelijkbaar met broer en zus Freyr en Freyja.⁸

Tamfana (Tanfana)⁹

Hoofdstuk 50

1.50.1. Onbezorgd en niet ver vandaar bevonden de Germanen zich terwijl wij door de rouwplechtigheden wegens het overlijden van Augustus en daarna door de twisten in beslag genomen werden. Maar de Romeinen hakten in een haastig geformeerde linie door het Häserwald een grenspad dat al door Tiberius begonnen was, sloegen op die grens een legerkamp op waarbij zij aan de voor- en achterzijde door een wal beschermd werden en in de flanken door boomversperringen.

⁵ Vries (ARG 1970 I 470)

⁶ Cybele/Kybelè was de Phrygische moedergodin van vruchtbaarheid en moederschap.

⁷ Vries (ARG 1970 I 468)

⁸ Simek (1995 290)

⁹ Tamfana wordt ook wel als ‘Tanfana’ geschreven. Ik geef de voorkeur aan de vorm ‘Tamfana’ omdat deze schrijfwijze ook voorkomt op een inscriptie die in de buurt van Napels gevonden werd (Grimm DM 1835 50):

TAMFANAE
SACRVM
M. APPVLEIVS. M. F. VEL. PAETV
LVS DECVR. INTERAMN.
QVINQVENNAL. . . SIG. D. D.

(Bron: H.Cannegieter, *De Brittenburgo*, Hagae-Comitum, 1734)

1.50.2. Hierna trokken ze door duistere bergwouden en de vraag rees of ze van twee routes de kortste en meest gebruikelijke zouden volgen of de moeilijkst begaanbare en minst gebruikte en daardoor onbewaakt door de vijanden.

1.50.3. Men koos voor de langste route en maakte haast met de rest: want verkenners hadden gemeld dat door de Germanen die nacht een feest gevierd werd die zij met een overdaad aan traditionele maaltijden zouden doorbrengen. Caecina kreeg de opdracht om met lichtgewapende cohorten voorop te gaan en de hindernissen in de bossen uit de weg te ruimen: de legioenen volgden op enige afstand.

1.50.4. De nacht was hen met stralende hemelslichten gunstig gezind en ze kwamen aan bij de dorpen der Marsen en omsingelden die met wachtposten terwijl de bewoners ook toen nog op bed lagen of aan tafel, zonder vrees, zonder nachtwachten vooruitgeschoven te hebben: zozeer was alles door zorgeloosheid verwaarloosd en men koesterde geen vrees voor oorlog en als er al van vrede sprake was dan was dat een ontspannen sloomheid onder zuipschuiten.

Hoofdstuk 51

1.51.1. Caesar verdeelde zijn gretige legioenen over vier wigvormige formaties om zo voor een verwoesting over een grotere oppervlakte te zorgen; een gebied van vijftig mijl verwoestte hij te vuur en te zwaard. Geen geslacht, geen leeftijd wist te vermurwen: het profane evenals het gewijde alsook het bij die volken zeer gerenommeerde heiligdom dat zij aan Tamfana toewijdden, werden met de grond gelijk gemaakt. De soldaten, die hun slachtoffers halfslapend, ongewapend of ronddolend afgeslacht hadden, bleven zonder wonden.¹⁰

Tacitus vertelt hierboven hoe de Romeinse veldheer (Caesar) Germanicus het offerfeest van de Godin Tamfana verstoorde. Onderzoekers hebben de datum van het feest kunnen vaststellen doordat Tacitus twee aanwijzingen geeft: de dood van keizer Augustus, en de volle maan op de nacht van de overval op de Marsen.

In de bovenstaande paragraaf 1.50.1. wordt vermeld dat er *rouwplechtigheden* waren wegens het overlijden van Augustus. Keizer Augustus stierf op 19 augustus in het jaar 14 n.o.j. in Nola; een stad in het zuiden van Italië.¹¹ En in

¹⁰ Bron: <http://benbijnsdorp.info/verantwoording.html> én Vries (ARG 1970 II 323)

¹¹ Jan de Vries vermeldt in zijn *Altgermanische Religionsgeschichte* uit 1957 en de herdruk uit 1970 dat de veldtocht tegen de Marsen en het overlijden van Augustus in de herfst van het 4e jaar na onze jaartelling gebeurde (Vries J. de, ARG 1970 II 323). Dit is een drukfout. Jan de Vries bedoelde het jaartal 14 n.Chr; in zijn *Altgermanische Religionsgeschichte* uit 1935 schrijft hij namelijk wél dat de veldtocht van Germanicus in de

paragraaf 1.50.4. staat dat de nacht de Romeinen gunstig gezind was, doordat deze verlicht was met stralende hemelslichten (*nox sideribus inlustris*)¹² Hieruit hebben onderzoekers geconcludeerd dat het offerfeest van Tamfana plaatsvond op een nacht met een volle maan in de herfsttijd van het jaar 14 n.o.j.

De nachten met een volle maan na 19 augustus in het jaar 14 n.o.j. die in aanmerking komen zijn *28 september* en *27 oktober*. Jan de Vries geeft de voorkeur aan de laatste datum, omdat het enige tijd geduurd zal hebben voordat het bericht over de dood van Keizer Augustus bij het legioen van Germanicus bekend werd. Augustus stierf in Zuid-Italië, en Germanicus bevond zich in het gebied van de Marsen, dat zich in Midden-Duitsland in het gebied tussen de Lippe en de Ruhr bevond.

De Vries vergelijkt het Tamfana-feest van 27 oktober met het Scandinavische feest dat aan het begin van de winter (*at vetrnóttum*)¹³ na de oogst plaatsvond. En Rudolf Simek vergelijkt het herfstfeest van Tamfana met de Scandinavische herfstoffers voor de Disen (*dísablót*) die ook aan het begin van de winter plaatsvonden.¹⁴ De Disen zijn mysterieuze vruchtbaarheidsgodinnen, die te verbinden zijn met de Indische *dhiśanās*. De godinnen zijn schenkers van rijkdom en geluk.

De Vroege Middeleeuwen

Een Joelfeest bij de ‘Goten’

Keizer Constatijn VII was van 913 tot 957 keizer van het Byzantijnse Rijk. Hij is onder andere beroemd geworden vanwege zijn geschrift *De cerimoniis aulae Byzantinae* (de ceremoniën aan het keizershof). In dit boek beschrijft hij de Oost-Romeinse hofceremoniën.

Bijzonder is dat hij gedetailleerd een *Gotisch kerstspel*, uitgevoerd door leden van zijn lijfwacht, beschrijft. Hieronder staat de oudst overgeleverde beschrijving van een Germaanse Joelfeest:

Op de negende dag van het twaalf dagen durende kerstfeest, stellen zich aan beide ingangen van de grote eetzaal van het paleis, twee detachementen met hun leider op. De ene groep bestaat uit manschappen

herfst van 14 n.Chr. plaatsvond (Vries J. de, ARG 1935 I 207). Dat een tyfoutje van Jan de Vries gevolgen heeft blijkt uit het feit dat zowel in de *Lexikon der germanischen Mythologie* van Rudolf Simek, als in *Van Ægir tot Ymir* door Vermeyden en Quak het foutieve jaar 4 n.Chr. overgenomen is!

¹² Vries (ARG 1970 II 323)

¹³ *at vetrnóttum*, het feest aan het begin van de winter, vond in Scandinavië plaats rond 14 oktober (Vries AGR 1970 I 446)

¹⁴ Simek (1995 71 en 394)

van de vloot, en de andere uit lijfwachten van de Keizer. In beide groepen zitten twee mannen die *Goten* genoemd worden en *Gounas* (dierenhuiden met de haren naar buiten gekeerd) dragen. Ze dragen ook maskers. Elk masker is uniek.

Zodra de Keizer plaatsgenomen heeft, geeft de ceremoniemeester een teken, en komen de twee groepen binnen. In het midden van de zaal ontmoeten ze elkaar, en vormen een dubbele kring die driemaal om de heilige tafel loopt. Terwijl ze dit doen slaan ze met stokken op hun schild, en roepen *tul, tul* (τουλ, τουλ). Dit veroorzaakt veel lawaai. Vervolgens gaan de mannen terug naar de ingangen van de grote eetzaal, en de vier gemaskerde Goten dragen het lied *toGotdichou* (τὸΓοτδیحού)¹⁵ voor. Vervolgens treden enige hoogwaardigheidsbekleders naar voren, en dragen samen met de dansers een huldigingsgedicht voor, dat evenveel strofes heeft als het Griekse Alfabet letters heeft. Na iedere vierde strofe omringen de Goten de leiders, slaan met hun stokken op de schilden en roepen *tul, tul*. Een zegewens en lawaai besluiten de optocht. Een fluitspeler zorgt voor de muzikale begeleiding.

Sjöberg schrijft in zijn artikel *En germansk julfest i Konstantinopel på 900-talet* uit 1907, dat het woord 'τουλ' (= toul) waarschijnlijk een verschrijving is, en het 'γουλ' (= goul = jul) moet zijn.

Geen Goten in 10^e eeuw Constantinopel.

De lijfwachten van de 10e eeuwse Keizer waren Varangiërs¹⁶, en geen Goten. In de tiende eeuw bestonden de Goten als etnische groep in Constantinopel niet meer. Ze hadden wel een roemrijk verleden. Het Gotische Joelspel aan het hof is waarschijnlijk een overgeleverde traditie. Onderzoekers gaan ervan uit dat Keizer Constatijn VII voor zijn geschrift "*De cerimoniis aulae Byzantinae*" geput heeft uit oudere bronnen. Dus uit een tijd dat er daadwerkelijk Goten aan het hof waren. De vier "Goten" zijn dus Varangiërs verkleed als Goten. Het verkleden in dierenhuiden tijdens Joel, is een typisch gebruik dat bij de Germanen wél bekend was, en bij de christelijke Byzantijnen niet. De Varangiërs waren nauw verwant aan de Goten en zullen de vergelijkbare Joelgebruiken gehad hebben.

¹⁵ nb. Dit woord is nog niet verklaard

¹⁶ Varangiërs zijn vikingen die vanuit Scandinavië naar het oosten (Rusland) trokken om handel te drijven, om te dienen als huursoldaat of om zich er te vestigen. Zij hebben de Slavische staat Kiev-Roes gesticht. De Varjagen betekent 'zwerwers'. Verscheidene malen overvielen de 'Russische' Vikingen Constantinopel. Zonder resultaat. Toen boden sommige van de Vikingen zich aan als huurling voor het Byzantijnse leger. Ze werden ondergebracht in een speciale elite-eenheid die de persoon van de keizer moest beschermen en werden bekend als de Varangiërs of Varjagen.

Angelsaksische offerfeesten

Het boek *De temporum ratione* (De Berekening van Tijd) dat rond 725 geschreven is, gaat over het meten van de tijd en het construeren van een christelijke kalender. Het is van de hand van de Angelsaksische wetenschapper en monnik Beda Venerabilis (~ 673-735).

Uniek en bijzonder interessant voor ons is hoofdstuk 15: *De Engelse Maanden*. Daarin beschrijft Beda de kalender en de maanden die de heidense Angelsaksen gebruikten. Dus uit de tijd vóóordat de Romeinse kalender in Groot-Brittannië ingevoerd werd. Zeven van de twaalf maanden verwijzen naar heidense offerfeesten.¹⁷

Hieronder staat de vertaalde tekst van hoofdstuk 15, en daarna een toelichting op de verwijzingen naar de offerfeesten.

De Berekening van Tijd (*De Temporum Ratione*) door Beda

H 15. De Engelse maanden (*De Mensibus Anglorum*)¹⁸

In oude tijden berekende het Engelse volk (want het lijkt me onterecht dat ik over de waarnemingen van het jaar door andere landen wel spreek, en stil ben over die van mijn eigen land) hun maanden volgens de loop van de maan. Vandaar, op dezelfde wijze als de Hebreërs en de Grieken, nemen ze [de maanden] hun naam van de maan, want de maan noemen ze *mona* en de maand *monath*.

De eerste maand, die de Latijnen januari noemen, is *Giuli*; februari wordt *Solmonath* genoemd; maart, *Hrethmonath*; april, *Eosturmonath*; mei, *Trimilchi*; juni, *Litha*; juli ook *Litha*; augustus, *Weodmonath*; september, *Halegmonat*; oktober, *Winterfilleth*; november *Blodmonath*; december, *Giuli*, dezelfde naam die januari heeft.

Ze begonnen hun jaar op de 8e kalend van januari [25 december], op welke wij nu de geboorte van de Heer vieren. Diezelfde nacht, die wij zo heilig houden, noemden zij vroeger bij het heidense woord *Modranecht*, dat betekent, *moeders nacht*, vanwege (vermoeden we) de plechtigheden die ze gedurende die gehele nacht uitvoerden.

Als het een gewoon jaar was, had ieder individueel seizoen drie maan maanden. Als het een embolisch jaar was (dat is één van 13 maanden) wezen ze de extra maand toe aan de zomer, zodanig dat drie maanden

¹⁷ Wallis (2004 53)

¹⁸ Vertaald naar de teksten van: Wallis (2004 53-54) en Tille (1897 479-481)

gezamenlijk de naam *Litha* droegen; vandaar dat ze het [embolische] jaar *Thrilithi* noemen. Het had vier zomermaanden, met de normale drie voor de andere seizoenen. Echter oorspronkelijk, deelden ze het jaar als geheel in twee seizoenen, zomer en winter, waarbij ze de zes maanden waarin de dagen langer zijn dan de nachten aan de zomer toekennen, en de andere zes aan de winter. Vandaar dat ze de maand waarin het winterseizoen begon *Winterfilleth* noemden, een naam bestaande uit winter en volle maan, omdat de winter begon op de volle maan van die maand.

Noch is het niet ter zake doend als we de moeite nemen de namen van onze maanden te vertalen. De maanden van *Giuli* ontleen hun naam van de dag als de zon keert en sterker wordt, omdat een van [deze maanden] voorafgaat [aan deze dag] en de andere er na komt. *Solmonath* kan genoemd worden “maand van de koeken”, welke ze aan hun goden offerden in die maand. *Hrethmonath* is genoemd naar hun godin Hretha, aan wie ze offeren op dit tijdstip. *Eosturmonath* heeft een naam die zich nu laat vertalen als de tijd van ‘Paschale’ [Pasen], en die eens was genoemd naar een hun godin *Eostre*, in wiens eer feesten werden gevierd in die maand. Tegenwoordig duidt men de Paschale tijd met haar naam, benoemt men de vreugde van de nieuwe rite met de door tijd geerde naam van de oude viering. *Trimilchi* werd zo genoemd omdat in die maand het vee drie keer per dag gemolken werd; zo vruchtbaar was eens Brittanië of Germanië van waar de Engelse natie naar Brittanië kwam. *Litha* betekent ‘zacht’ of ‘bevaarbaar’, omdat in deze beide maanden de bries zacht is, en men gewoon was om met een gladde zee te varen. *Weodmonath* betekent “maand van voederwikke” omdat die dan overvloedig aanwezig is. *Halegmonath* betekent “maand van de heilige riten”. *Winterfilleth* is gebaseerd op de verzonnen samenstelling “winter-vol”. *Blodmonath* is “maand van de offers”, omdat toen het vee dat geslacht ging worden aan de goden gewijd werd.

Modranecht

Zoals hierboven beschreven begon het heidense jaar volgens Beda, met plechtigheden die de hele nacht duurden, op *Modranecht* of *Mōdraniht* (de nacht der moeders). Er is veel discussie geweest over wie deze ‘moeders’ geweest zijn. Een heel aantal onderzoekers hebben gewezen op de overeenkomsten met de Westgermaanse ‘moedergodinnen’ de *Matronen*, de *Idisi* van de heidense Saksen en de *Disen* uit Scandinavië, aan wie ook in de winter geofferd werd; het ‘Disenoffer’.¹⁹

¹⁹ Derolez (1959 151, 153 en 209)

Giuli

De maanden december en januari worden door Beda *Giuli* (Joelen) genoemd. Beda zegt dat deze maanden hun naam ontleen aan de dag van de winterzonnewende. Deze heet in het Oudengels *Geola* (Joel). Twee eeuwen eerder noemden de Goten de maanden november en december *Iiuleis*. Het heidense winterfeest heet in het Oudnoords ook *Jól*. In het Oudengels was december de “eerste joel” (*Ærra Geola*) en januari de “tweede joel” (*Æfterra Geola*).²⁰

Solmonath

In de *Solmonath* werden, volgens Beda, koeken geofferd aan de goden. Het woorddeel ‘*Sol*’ betekent in het Oudengels ‘modder’. Dit kan betekenen dat de koeken de kleur van modder hadden, of dat februari als moddermaand gezien werd. Andere onderzoekers verklaren dat het woord ‘*Sol*’ de betekenis ‘zon’ had (Angelsaksisch *sōl* = zon). De koeken zouden dan de vorm van de zon kunnen hebben, en/of aan de zon geofferd worden. Het joelbrood in Noorwegen, Zweden en Denemarken, dat ook nu nog met Kerstmis gemaakt wordt, heeft onder andere de vorm van een radkruis (een zonnerad).²¹

Hrethmonath

Maart werd genoemd naar de godin Hretha, die in deze maand offers gebracht werd. Volgens Jakob Grimm is de oude naam voor maart in sommige delen van Duitsland *Retmonat* of *Redtimonet*.

Eosturmonath

In april werden volgens Beda de feesten gehouden ter ere van de godin *Eostre*. Het Duitse woord voor Pasen is ‘Ostern’. Jakob Grimm leidde hieruit af dat ook de continentale Saksen de godin kenden onder de naam *Ostara*.

Halegmonath

September was volgens Beda de “heilige maand” waarin heilige rituelen uitgevoerd werden.

Winterfilleth

De naam voor oktober bestaat volgens Beda uit de samenstelling van “winter” en “volle maan”. De winter begon voor de heidense Angelsaksen op de volle maan van oktober. Volgens Beda deelden de heidenen oorspronkelijk hun jaar in tweeën. In een winter- en zomerseizoen. De middeleeuwse Scandinaviërs hanteerden dezelfde tweedeling van het jaar. In mid-april begon de zomer en in

²⁰ Derolez (1959 209)

²¹ Philippson (1929 103)

mid-oktober de winter. De heidenen op IJsland noemden het offerfeest dat ze aan het begin van de winter vierden ‘Winter Nachten’ (*vetrnóttum*).

Blodmonath

November heet ‘blod’-maand omdat het de “maand van de offers” is. Volgens Beda werd het vee dat men deze maand slachtte aan de goden gewijd. In Scandinavië werd november ook de slachtmaand genoemd (*Gormánuáðr*).²²

De namen voor mei, juni, juli en augustus hebben geen betekenis voor het offerfeest.

Saksisch offerfeest

In de tiende eeuw leefde in een Benedictijner klooster in het Duitse Corvey de Saksische monnik en geschiedschrijver *Widukind von Corvey*. Deze mogelijke nazaat van de heidense vrijheidsheld Widukind, schrijft tussen 967 en 968 een manuscript getiteld de *Saksengeschiedenis*. Widukind beschrijft de geschiedenis van zijn stam zoals Beda dat voor de Angelsaksen, Paulus Diaconus voor de Langobarden, Einhard voor de Franken en Jordanus voor de Goten deed.

In een van zijn hoofdstukken beschrijft Widukind een cultisch zegefeest van de Saksen, dat mogelijk ook een cultisch jaarfeest geweest is. Na een zege van de Saksen over de Thuringers bij het plaatsje Scheidungen in 531 n.o.j., vierten de Saksen drie dagen feest. Het feest duurt van 1 tot en met 3 oktober. Hieronder staat de betreffende paragraaf:

I, 12

Mane autem facto ad orientalem portam ponunt aquilam, aramque victoriae construunt secundum errorem patrum sacra sua propria veneratione venerati sunt: nomine Martem, effigie columpnarum imitantes Herculem, loco Solem, quem Graeci appellant Apollinem. Ex hoc apparet aestimationem illorum utcumque probabilem, qui Saxones originem duxisse putant de Graecis, quia Hirmin vel Hermis Graece Mars dicitur; quo vocabulo ad laudem vel ad vituperationem usque hodie etiam ignorantes utimur. Per triduum igitur dies victoriae agentes et spolia hostium dividentes exequiasque caesorum celebrantes laudibus ducem in caelum attollunt, divinum ei animum inesse caelestemque virtutem acclamantes, qui sua constantia tantam eos egerit perficere victoriam. Acta sunt autem haec omnia, ut maiorum memoria prodit, die Kal. Octobris, qui dies erroris religiosorum sanctione virorum mutati sunt in

²² Derolez (1959 208)

ieiunia et orationes, oblationes quoque omnium nos precedentium Christianorum.²³

Toen het ochtend geworden was, plaatsten ze de adelaar op de oostelijke poort, bouwden ze een zege-altaar en overeenkomstig de dwaalleer van hun voorouders, vereerden ze hun heiligdommen op hun wijze: met de naam symboliseren ze Mars, door de beelden de zuilen van Hercules, door de plaats de Zon, die de Grieken Apollo noemen. Daarom ligt het voor de hand, dat de mening geloofwaardig kan zijn, van diegenen, die stellen dat de Saksen nakomelingen van de Grieken zijn, omdat Hirmin of Hermis in het Grieks, Mars genoemd wordt. Onbewust gebruiken we dit woord heden ten dage nog voor lof of afkeuring. Drie dagen lang hielden ze hun overwinningsfeesten, verdeelden de buit van de vijand en begroeven op feestelijke wijze de gevallen. Ze loofden hun leider over alles, riepen dat een goddelijke geest en hemelse dapperheid in hem woonden, omdat ze door zijn volhardendheid de zege volbracht hadden. Dit alles echter gebeurde, zoals ons de overleveringen van onze voorouders vermelden, op de 1^e van oktober; en deze dag van dwaling werd op verordening van vrome mannen in vasten, gebeden en offergaven voor alle voor ons gestorven christenen veranderd.²⁴

Widukind vertelt in deze paragraaf dat de Saksen de god Mars vereren, die door hen *Hirmin* genoemd wordt. Jan de Vries zegt dat het goed mogelijk is dat *Irmin* echt de naam van een god is.²⁵ Hij redeneert als volgt: Volgens Tacitus hebben de Germaanse stammen drie stamvaders **Ingwaz*, **Istraz* en **Erminaz*. De stammen die tot de god *Erminaz* behoren noemt Tacitus de *Herminones*. De ‘h’ is een Latijns voorvoegsel. De naam *Herminones* is van het van het Germaanse **ermina-* afgeleid. Volgens De Vries betekent dit woord oorspronkelijk “*de God toebehorend; van de God stammend; goddelijk, heilig*”. Later is het “*groot; geweldig*” geworden. De Vries vermoedt dat Irmin de Germaanse hemelgod *Tīwaz* is, en dat de Irminsûl (de wereldzuil) zijn symbool is.²⁶ Hij wijst ook op de mogelijkheid dat er een samenhang kan zijn tussen de Oudindische *Aryaman*, de Oudierse held *Eremon*, en de Germaanse god *Irmin*.²⁷

²³ Widukindus Corbeius, *Rerum gestarum Saxonicarum libri tres*,
(bron: <http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost10/Widukind/>)

²⁴ Hauk; *Stammesbildung und Stammestradiation am sächsischen Beispiel*; 1969; 68 69 en Rotter (2006; 47)

²⁵ Andere onderzoekers gaan er vanuit dat Widukind het woord Irminsûl (enorme zuil), zoals beschreven in de Frankische annalen uit de 8e eeuw, verkeerd begrepen heeft, en van het eerste woorddeel ‘Irmin-’ een god gemaakt heeft. (Bron: Rives; *Tacitus Germania*; 2002; 114)

²⁶ Vries (ARG 1970 II 13 14)

²⁷ Vries (ARG 1970 II 16)

In dit verband is het opvallend dat Widukind zegt dat Hirmin gelijk te stellen is aan de god Mars. Volgens de ‘Interpretatio Romana’²⁸ was de Romeinse god Mars dezelfde als Tyr/Tiu/Tiwaz. De Latijnse naam voor dinsdag (Tuesday = Tiu’s dag) is “dies Martis” (dag van Mars).²⁹

De onderzoeker Karl Hauck concludeert uit de historische overleveringen dat de Saksen in de zesde eeuw tenminste twee en waarschijnlijk drie grote cultische jaarfeesten vierden:³⁰

1. Een regionaal herfst- en dodenfeest van 1 tot 3 oktober. Volgens de monnik Widukind van Corvey werd dit feest in het jaar 531 gevierd omdat de Saksen de Thüringers bij het dorp Scheidungen versloegen. Tijdens het feest werd een Irminzuil opgericht, en werden de doden feestelijk begraven.³¹ Later werd dit feest tot een christelijk feest omgevormd, waarschijnlijk de zogenaamde *gemeine Woche*. Dit is de week na de op Sint Michielsdag volgende zondag.³²
2. Een landelijk feest (*generale consilium*) aan het begin van het voorjaar in Marklô (zie de Vita Lebuini). Dit feest ging in de oude vorm in 774 ten onder. Het leefde echter voort in de Frankische rijksverzamelingen (Reichsversammlungen) en de *Maifelder*.³³
3. En misschien een landname- en zegeoffer ter herinnering aan de eerste aankomst van de Saksen in Noord Duitsland. Widukind beschrijft namelijk de landing met schepen op de kust van Hadeln en de overwinning op de daar ingezeten Thüringers.

²⁸ De Romeinse verwisseling Germaanse godennamen met Latijnse namen op basis van dezelfde eigenschappen van goden. Wodan werd gelijkgesteld aan Mercurius, Tyr aan Mars en Donar aan Jupiter of Hercules.

²⁹ Helm; Altgermanische Religionsgeschichte; bnd II; 1953; 236

³⁰ Hauck; Gold aus Sievern; (1970 104 105)

³¹ Helm; Altgermanische Religionsgeschichte; bnd II; 1953; 207

³² Hauck; Stammesbildung und Stammestradiation am sächsischen Beispiel; 1969; 69

³³ Hauck; Gold aus Sievern; 1970; 104 105. Hauck vergelijkt het vroege voorjaarsfeest in Marklô met het grote offerfeest in het Zweedse Uppsala. (blz 107)

De Noordse tijd

Over de jaargetijdenfeesten bij de Noordse volken zijn we beter ingelicht dan de over de feesten in de tijd ervoor. Voordat ik de Oudnoorse teksten over de seizoensfeesten laat spreken, schrijf ik eerst wat drie gezaghebbende wetenschapper over de jaargetijdenfeesten schrijven:

Jan de Vries:

Volgens Jan de Vries kenden de Scandinaviërs drie algemene offerfeesten die in de huiselijke sfeer gevierd werden:

- een feest *in de herfst* ;
- een feest *met midwinter* (het *Julfeest* ³⁴ tussen december en midden januari) en;
- een derde feest aan het *begin van de zomer* (tussen midden maart tot midden april). ³⁵

Naast deze drie ‘huiselijke’ feesten werd er nog een ‘landelijk’ feest gevierd. Dit vierde feest, dat De Vries het ‘landsoffer’ noemt, viel in:

- *het voorjaar* (tussen midden februari en midden maart). ³⁶

En dan was er volgens De Vries nog een vijfde offerfeest:

- in het midden van de zomer, rond de zomierzonnwende. ³⁷

Åke Ström:

Volgens de Zweedse onderzoeker Åke Ström waren er vier grote, jaarlijks terugkerende offerfeesten bij de heidense Scandinaviërs. In het Oudnoords *Blot*:

- het *herfstblot* ³⁸ aan het begin van de winter (*at vetrnóttum*)
- het *winterblot* rond midwinter (*at miðjum vetri*)
- het *voorjaars- of zomerblot*
- - midden februari tot midden maart (*at góí*), of
- - het begin van de zomer (*at sumri*)
- het *midzomerblot* (*miðsumarsblót*) ³⁹

³⁴ Vries (ARG 1970 I 448)

³⁵ Vries (ARG 1970 I 446)

³⁶ Vries (ARG 1970 I 447)

³⁷ Vries (ARG 1970 I 447 448)

³⁸ Het Oudnoordse woord voor offeren is blót (blóta = offeren). Etymologisch behoort het *niet* tot het woord ‘bloed’ (blóð). De oorspronkelijke betekenis van blót was “(de godheid) versterken”. Bron: Simek, Lexikon der germanischen Mythologie, 1995

³⁹ Ström; Germanische und Baltische Religion; 1975; 234/235

Wolfgang Spickerman:

In het *Reallexikon der germanischen Mythologie* (band 19, 2^e oplage) schrijft Spickerman dat er vijf regelmatig terugkerende jaarfeesten waren. Drie daarvan noemt hij feesten die zich in de huiselijke sfeer afspelen en twee feesten die zich in een grotere groep afspelen.

De ‘huiselijke’ feesten zijn:

- met het begin van de winter;
- met midwinter;
- en in de zomer.

De ‘grotere’ feesten zijn:

- het landsoffer, en;
- het julfeest.⁴⁰

De vier grote heidense offerfeesten

In de *Heimskringla* van Snorri Sturluson, wordt verschillende keren gezegd dat de heidenen *drie offerfeesten* vierden. Een offerfeest in de herfst, een feest in het midden van de winter en één aan het begin van de zomer. Hieronder geef ik drie voorbeelden.

In de *Ynglinga saga*, het begin van Snorri’s geschiedschrijving de *Heimskringla* staat in het hoofdstuk *Odin’s wetgeving* het volgende:

Þá skyldi blóta í móti vetri til árs en að miðjum vetri blóta til gróðrar, hið þriðja að sumri⁴¹. Það var sigurblót.⁴²

Een offer moest gebracht worden aan het begin van de winter voor een goed jaar, en midden in de winter een offer voor voorspoedige groei, het derde moest aan het begin van de zomer gehouden worden. Dat was het zegeoffer.

Even verderop in de *Heimskringla* staat in de *Olafs Saga Helga* dat de heidenen in Trondheim drie jaarlijkse offerfeesten vierden:

En það er siður þeirra að hafa blót á haust og fagna þá vetri, annað að miðjum vetri en hið þriðja að sumri, þá fagna þeir sumri.⁴³

⁴⁰ Spickermann (RGA 1973 band 19 167)

⁴¹ *að sumri* betekent volgens de *Old Icelandic Dictionary* van Geir Zoëga “aankomende zomer”. Vandaar dat Jan de Vries (ARG 1970 I 446) concludeert dat het derde offerfeest aan het begin van de zomer is.

⁴² Heimskringla; Ynglinga saga; 8. Lagasetning Óðins (bron: <http://is.wikisource.org/wiki/Heimskringla>)

⁴³ Heimskringla; Ólafs saga helga; 109. Dráp Ölvis á Eggju (bron: <http://is.wikisource.org/wiki/Heimskringla>)

Nu is het hun oude gebruik om in de herfst een offerfeest te hebben om de winter te begroeten, een tweede in het midden van de winter en een derde aan het begin van de zomer om de zomer te begroeten.

In dezelfde *Heimskringla* staat in de *Olafs Saga Helga*:

Hann var því vanur meðan heiðni var að hafa þrjú blót hvern vetur, eitt að veturnóttum, annað að miðjum vetri, þriðja að sumri.⁴⁴

Hij [Sigurður] was gewend, gedurende het heidendom, ieder jaar drie offerfeesten te organiseren. Een met het begin van de winter, een andere in het midden van de winter, en een derde aan het begin van de zomer.

Snorri zegt dus verschillende keren in zijn *Heimskringla* dat de heidenen *drie* offerfeesten vierden. Een offerfeest in de herfst, een feest in het midden van de winter en één aan het begin van de zomer. Merkwaardigerwijs beschrijft Snorri in zijn *Heimskringla*, in de *Ólafs Saga Tryggvasonar*, ook nog een *vierde* offerfeest dat in het midden van de zomer plaats vond: het midwinterofferfeest (*miðsumarsblót*).

En er Ólafur konungur sá æði búendanna og það með að þeir höfðu her svo mikinn að eigi mátti við standa, þá veik hann ræðunni og sneri til samþykkis við bændur, segir svo: „Eg vil að vér gerum sætt vora svo sem vér höfum áður lagt með oss. Vil eg fara þar til er þér hafið hið mesta blót yðar og sjá þar siðu yðra. Tökum þá ráð vort um siðu, hverja vér viljum hafa, og samþykkjum þá það allir.“

En er konungur talaði linlega til bónda þá mýktust hugir þeirra og fór síðan allt talið líklega og sáttgjarnlega og var það ráðið að lyktum að vera skyldi miðsumarsblót inni á Mærini og skyldu þar til koma allir höfðingjar og ríkir bændur svo sem siður var til. Þar skyldi og koma Ólafur konungur.⁴⁵

Toen koning Olaf [*Tryggvason*] zag hoe woedend de verbonden waren, en dat ze zo'n krijgsmacht hadden dat hij geen tegenstand zou kunnen bieden, verdraaide hij zijn toespraak zo dat het leek of hij aan de verbonden toegaf, en hij zei: “Ik wens alleen maar, net zoals in het verleden, een goede verstandhouding met jullie te hebben; en ik kom naar

⁴⁴ Heimskringla; Ólafs saga helga; 117. Upphaf sögu Selsbana (bron <http://is.wikisource.org/wiki/Heimskringla>)

⁴⁵ Heimskringla; Ólafs saga Tryggvasonar; 65. Þing í Prándheimi (bron: <http://is.wikisource.org/wiki/Heimskringla>)

de plaats waar jullie je grootste offerfeest houden, en ik zal jullie gebruiken bekijken, en daarna bepalen we aan welke gebruiken we vasthouden.” En hiermee stemde iedereen in; en de koning sprak mild en vriendelijk met de verbonden, hun antwoord was verzoenend, en het overleg met de koning verliep vreedzaam. Aan het einde van het overleg werd bepaald dat het midzomeroffer plaats zou vinden in Maeren, en alle grote leiders en alle grote verbonden hadden er zitting, zoals gewoonlijk. Koning Olaf zou ook aanwezig zijn.

In de Noordse Saga's worden dus *vier* grote offerfeesten beschreven:

Een feest aan het begin van de winter;
een feest in het midden van de winter;
een feest aan het begin van de zomer en;
een feest in het midden van de zomer.

Over de precieze datums van de feesten in de tijd van Snorri Sturluson weet Jan de Vries het volgende te melden. In het heidense Trondheim vierde men:

1. het herfstfeest (at veturnóttum = het begin van de winter) na de oogst zo **rond 14 oktober**; ⁴⁶
2. het winterfeest viel in het midden van de winter op ongeveer **14 januari**.⁴⁷ (Jan de Vries gaat er vanuit dat het midwinterfeest hetzelfde feest is als het *Joelfeest*); ⁴⁸
3. het derde feest, aan het begin van de zomer, werd door *Sigurður Þórisson*, nadat hij tot het christendom bekeerd was vastgezet op Pasen ⁴⁹ Volgens De Vries was dit tussen **half maart en half april**. ⁵⁰
4. het offerfeest in de midden van de zomer valt rond het **midden juni**. Dit is af te leiden uit het feit dat het midzomerfeest gekerstend werd tot het feest van Sint Jan, en dat valt op 24 juni. ⁵¹

⁴⁶ Vries (ARG 1970 I 446)

⁴⁷ Vries (ARG 1970 I 446)

⁴⁸ Vries (ARG 1970 I 448)

⁴⁹ Vries (ARG 1970 I 446)

⁵⁰ Vries (ARG 1970 I 447)

⁵¹ Vries (ARG 1970 I 448)

Landsofferfeesten

Naast deze vier feesten was er ook nog een ‘landsofferfeest’, dat één keer in de negen jaar gevierd werd. Het landelijke offerfeest in het Zweedse Uppsala⁵² werd, volgens Adam van Bremen, met de *voorjaarsevening* gehouden.⁵³ In heidense tijd viel dit op de datum 13 maart (tegenwoordig 21 maart).⁵⁴ Volgens Snorri Sturluson viel het Landsoffer in de maand *gói*.⁵⁵ *Gói* valt tussen midden februari en midden maart.^{56 57}

Í Svíþjóðu var það forn landsiður meðan heiðni var þar að höfuðblót skyldi vera að Uppsölum að góí. Skyldi þá blóta til friðar og sigurs konungi sínum og skyldu menn þangað sækja um allt Svíaveldi. Skyldi þar þá og vera þing allra Svía. Þar var og þá markaður og kaupstefna og stóð viku.⁵⁸

In Zweden was het een oud gebruik, toen het land nog heidens was, dat het hoofdoffer plaatsvond in Uppsala, in de maand *gói*. Offers werden gebracht voor vrede en voor de zege van de koning. Op deze plek kwamen mensen uit het gehele Svea-rijk, en tegelijk zou ook het Ding van de Zweden er plaatsvinden. Ook werden er markten gehouden die een week duurden.

In deze overlevering wordt gezegd dat het offerfeest is bedoeld voor “vrede en de zege van de koning”. Jan de Vries stel dat dit een te algemene formulering is, en dat de ware aard van het offer bedoeld is om het sterven en weer tot leven komen van de *jaargod* te ondersteunen. Hij verwijst daarbij naar andere Indo-europese sagen en mythen.⁵⁹

⁵² De beschrijving van een soortgelijk feest is ook voor Lejre in Denemarken overgeleverd. Vries (AGR 1970 420)

⁵³ Vries (ARG 1970 I 421 447) → Adam van Bremen; Schol 141

⁵⁴ Door een aanpassing van de kalender in de Middeleeuwen valt deze dag tegenwoordig 8 dagen later, op 21 maart.

⁵⁵ De herkomst van het woord ‘*gói*’ is omstreden, het zou van de woorden ‘sneeuw’ of ‘regen’ kunnen afstammen.

⁵⁶ Vries (ARG 1970 I 447)

⁵⁷ Snorri constateerde tijdens zijn bezoek aan Zweden in 1219, dus na de invoering van het christendom, dat het Landsoffer op de christelijke feestdag ‘Lichtmis’ (2 februari) viel. Bijzonder is dat in 1219 Lichtmis samenviel met de dag waarop het volle maan was. Dit is een duidelijke aanwijzing dat de Noordgermanen hun feestdagen vastlegden, op de nacht dat de maan vol was. Bron: Vries (ARG 1970 I 447)

⁵⁸ Heimskringla; Ólafs saga helga; 77. Frá landsdeild í Svíþjóð og lögum
(bron: http://is.wikisource.org/wiki/Heimskringla/%C3%93lafs_saga_helga/77)

⁵⁹ Vries (1970 I 421)

Later, toen de Zweden gekerstend waren, werd de markt in Uppsala het *Disting* genoemd. Hieruit leidt Jan de Vries af dat er in heidense tijd een *dísablót* dat wil zeggen een offer voor de *dísir* plaatsvond. De *dísir* (disen) zijn vrouwelijke vruchtbaarheidsgodinnen.⁶⁰

Heidense offerfeesten worden vervangen door christelijke feestdagen

Na de invoering van het christendom werden de christelijke feestdagen op de Juliaanse kalender en vastgelegd. De Juliaanse kalender is gebaseerd op het zonnejaar. Sommige feestdagen zoals Kerstmis werden op een vaste datum vastgelegd, andere dagen zoals Pasen zijn, net als de heidense feestdagen gebaseerd op de loop van de zon en de maan. Zo valt Pasen op de zondag na de eerste volle maan na de voorjaarsevening, en kan daardoor op 35 verschillende dagen vallen, van 22 maart tot en met 25 april.

De heidense offerfeesten werden na de invoering van het christendom vervangen door christelijke feestdagen. Dit is beschreven in de Saga's. Hieronder geef ik twee voorbeelden.

Het offerfeest aan het begin van de zomer werd na de invoering van het christendom vervangen door Pasen. Dit is beschreven in de *Olafs Saga Helga*:

Hann var því vanur meðan heiðni var að hafa þrjú blót hvern vetur, eitt að veturnóttum, annað að miðjum vetri, þriðja að sumri.

En er hann tók við kristni þá hélt hann þó teknum hætti um veislur. Hafði hann þá um haustið vinaboð mikið og enn jólaboð um veturinn og bauð þá enn til sín mörgum mönnum, þriðju veislu hafði hann um páska og hafði þá og fjölmennt.⁶¹

Hij [Sigurður Þórisson] was gewend, gedurende het heidendom, ieder jaar drie offerfeesten te organiseren. Een met het begin van de winter, een andere in het midden van de winter, en een derde aan het begin van de zomer. Alhoewel hij christen geworden was, behield hij dezelfde gewoonten van zijn feesten. Met Herfst nodigde hij een heel stel vrienden uit, en in de winter een Joelfeest. Dan nodigde hij weer veel mensen uit. Een derde feest hield hij met Pasen ook dan nodigde hij weer veel mensen uit.

Ook het midwinter-, midzomer- en herfstfeest werden door christelijke feestdagen vervangen.

⁶⁰ Vries (ARG 1970 I 455)

⁶¹ Heimskringla; Ólafs saga helga; 117. Upphaf sögu Selsbana (bron: <http://is.wikisource.org/wiki/Heimskringla>)

Dit wordt beschreven in de *Ágríp af Nóregskonungasögum*. Een Saga geschreven rond 1190 door een onbekende Noorse auteur, waarin verteld wordt hoe koning *Olaf Tryggvason* het heidense offeren verbood, en in plaats daarvan feestelijke drinkgelagen invoerde. Hij voerde vier drinkgelag in: met Kerstmis, met Pasen, met Sint Jan en met Sint Michaël.

Ok reisti fyrst kirkjur á sjálf síns hofuðbólum, ok felldi blót ok blótdrykkjur, ok lét í stað koma í vild við lýðinn hátíðadrykkjur jól ok páskar, Jóansmessu mungát ok haustol at Míkjálsmessu.⁶²

Hij [Olaf Tryggvason] bouwde eerst kerken op zijn eigen landgoederen en hij schafte de heidense feesten en offers af, en verving ze, als een gunst aan het volk. Hij schreef voor feestelijke drinkgelagen met Kerstmis en Pasen, licht bier met de Sint Jansmis en herfstbier met de Sint Michaëlsmis.

Snorri beschrijft in zijn *Heimskringla* hoe koning Hákon de datum van het Joelfeest vastlegt op kerstdag⁶³

Hákon konungur var vel kristinn er hann kom í Noreg. En fyrir því að þar var land allt heiðið og blótskapur mikill og stórmenni mart, en hann þóttist liðs þurfa mjög og alþýðuvinsæld, þá tók hann það ráð að fara leynilega með kristninni, hélt sunnudaga og frjádagaföstu. Hann setti það í lögum að hefja jólahald þann tíma sem kristnir menn og skyldi þá hver maður eiga mælis öl en gjalda fé ella og halda heilagt meðan öl ynnist. En áður var jólahald hafið hökunótt. Það var miðsvetrarnótt og haldin þriggja náttu jól.

Koning Hákon was een goede christen, toen hij naar Noorwegen kwam. Echter omdat het gehele land nog heidens was, met veel heidense offers, en hij de hulp en vriendschap van veel grote mensen evenals de gewone man nodig had, beoefende hij in stilte zijn christendom. Maar hij hield zich aan het vasten op zondag en vrijdag.

Bij Wet legde hij vast dat het Joelfeest op dezelfde dag zou vallen als de dag dat de christenen het vierden, en iedere man moest een maat (mælis = 16,2 liter) bier brouwen, of een straf betalen, en heilig zou de tijd zijn, totdat het bier op was. Vóór hem [Hákon], begon de Joelnacht, ook wel de haaknacht [hökunótt] genoemd, op de nacht van midwinter, en drie nachten werd het Joelfeest gevierd.

⁶² *Ágríp af Nóregskonungasögum* 19 (Driscoll; *Ágríp af Nóregskonungasögum*; 1995; 32-33)

⁶³ Bron: *Heimskringla eða Sögur Noregs Konunga Snorra Sturlusonar; HÁKONAR SAGA AÐALSTEINSFÓSTRA*; 13. Frá Hákonu konungi

Excursie: Dingvergaderingen

Naast de samenhang tussen offerfeest en agrarisch hoogtepunt, is er volgens Jan de Vries ook een samenhang tussen het offerfeest en de Dingverzameling.

Het *Ding* (Oudnoords: *Ping*)⁶⁴ was bij de Germaanse volken de grote volksvergadering, waar door de gemeenschap overlegd en rechtgesproken werd. Aan de drie jaarlijkse grote dingvergaderingen, waren ook offerfeesten verbonden. Zo beschrijft Tacitus in zijn *Germania* hoe priesters de volksvergadering openen door stilte te gelasten, en dat de priesters het recht tot straffen hebben.:

(11-12)

De priesters die nu ook het recht tot straffen hebben, gelasten de stilte, waarna de koning of leider het woord krijgt.

Onder andere uit deze opmerkingen hebben onderzoekers afgeleid dat het Ding naast een wetgevende en rechtsprekende functie ook een cultische functie had. Verschillende onderzoekers gaan er zelfs vanuit dat de hoofdfunctie van het Ding cultisch was, en dat wetgeven en rechtspreken ondergeschikt waren.⁶⁵

Týr/Ziu is de god van het Ding. In Noord-Engeland, bij de muur van Hadrianus, is een inscriptie uit de Romeinse tijd gevonden waar *Mars Thingsus* genoemd wordt.⁶⁶ Met 'Mars' wordt de Oudgermaanse hemelsgod **Tîwaz* (Týr/*Ziu) bedoeld, en het woord 'Thingsus' verbindt de god aan het Ding.

De naam van de weekdag 'dinsdag' (dag van het Ding) kan ook een verwijzen naar de relatie tussen Ziu en het Ding. In het Engels heet de dinsdag namelijk 'Tuesday', in het Fries 'Tisdei' en in het Allemannisch 'Zîstac'. Hier verwijst het eerste woorddeel naar de god *Tîw* of *Ziu*.

Op Seeland in Denemarken heette de Dingplaats *Tislund* (Tyr's bos)

Volgens Jan de Vries vonden de grote Dingvergaderingen met de bijbehorende offerfeesten, in de winter, de zomer en de herfst plaats. De precieze tijdstippen konden echter per stam verschillen. Later, onder invloed van het christendom, zijn de Dingvergaderingen op de daartoe geëigende kerkelijke feestdagen vastgezet.⁶⁷

De dingvergadering zijn onder andere beschreven bij de Franken, de Angelsaksen en de Friezen. Bij de Franken heten deze drie rechtsvergaderingen

⁶⁴ Oudnoords *Ping*, Oudengels *ðing*, Oudfrankisch en Oudsaksisch *thing*, Oudhoogduits *ding*, Langobardisch *thinx*, Oudfries *thing*

⁶⁵ Rives (2002 168)

⁶⁶ DEO MARTI THINGSO (bron: Vries 1970 II 11)

⁶⁷ Vries (ARG 1970 I 446)

*tria generalia placita*⁶⁸ (drie algemene rechtsvergaderingen) bij de Angelsaksen *Priwa on geara burhgemōt*⁶⁹ (drie keer in het jaar een gemeenschapsvergadering), en in Friesland *aefta thinga* (echte dingen) of *lioedthinga* (volks-dingen)⁷⁰.

Hieronder staan een aantal voorbeelden van Dingvergaderingen die op de daartoe geëigende kerkelijke feestdagen vastgesteld zijn.

- Volgens de Zwitserse onderzoeker Ernst Ludwig Rochholz worden, sinds het invoeren van de Karolingische Capitularia⁷¹, de drie grote Dingen (*tria generalia placita*) in de zomer (op 1 mei op de feestdag van Walburga), de herfst (Sint Maarten op 11 november) en de winter (Kerstmis op 25 december) gehouden.⁷²
- Volgens overleveringen uit 1565 vonden in Weitershausen in Duitsland de grote Dingen op vrijdag na Driekoningen (6 januari), na Walpurgis (1 mei) en na Sint Michaël (29 september)⁷³ plaats.⁷⁴
- De drie dingverzamelingen in Friesland werden gehouden op: ‘negen nachten na twaalfde dag’ (negen nachten na 6 januari), negen nachten vóór Pinksteren (in het voorjaar), en negen nachten na St. Johannisdag (negen nachten na 24 juni).⁷⁵
- In het oude IJsland werden drie grote *Thing*-verzamelingen gehouden. Er was een ding in het voorjaar (*VárÞing*), het landelijke *ALÞing* dat twee weken duurde en in het eind van juni plaatsvond, en het herfstding (*LeiðarÞing*).⁷⁶

⁶⁸ Ansegisus, Capitularia regum Francorum, 827

⁶⁹ *And hæbbe man ðriwa on geara burhgemot*
(uit de Wetten van de Angelsaksen, Wetten van Edgar (iii. 5. 1.)) bron: Harper's Historical Series, Under the Editorship of Guy Stanton Ford, Sources of English Constitutional History, 1937

⁷⁰ Andreae F., Vingerwijzingen omtrent den oorsprong der Nederlandsche rechten. Vergelijk Handelingen 1886-1887, blz. 97

⁷¹ ‘Capitularia’ zijn verordeningen waarmee de Karolingers wetgeving bekend maakten

⁷² Rochholz, E.L. *Drei Gaugöttinnen*, 1870

⁷³ Sint Michaël is een christelijke herfst/oogstfeest. In 813 heeft het Concilie van Mainz heeft besloten dat 29 september een feestdag is voor de aartsengel Michaël.

⁷⁴ <http://www.stadt-gladenbach.de/weiter/weiter.htm>

⁷⁵ Andreae F., Vingerwijzingen omtrent den oorsprong der Nederlandsche rechten. Vergelijk Handelingen 1886-1887, blz. 97

⁷⁶ Buntrock, S. (2004 48)